

Ohjattu, eletävä elämä¹

Eeva Jokinen: *YTT, professori, Joensuun yliopisto*
eeva.jokinen@joensuu.fi

Janus vol. 16 (3) 2008, 245-249

Yhteiskuntapolitiikka on ollut minulle toveri, jonka kanssa olen ystäväystynyt niin kuin lapset joskus ystäväystyvät: touhuten ja puuhaten, samoista asioista innostuneina. Toisen luonnetta tai omituisuuksia ei erityisesti tarvitse pysähtyä miettimään eikä keskinäistä suhdetta reflektoidaan. Tämä toveruus on tehnyt mahdolliseksi olla innostunut niinkin erilaisista ja laajoista asioista kuin yhteiskunnalliset muutokset ja niiden vaikutus ihmisten arkielämään, ja toisinpäin: miten yhteiskuntaa voi muuttaa eletävämmäksi?

Ylipäättään minusta on tärkeämpää se, mitä jokin oppiaine tekee mahdolliseksi kuin sen pohtiminen, mitä jossakin oppiaineessa pitäisi tutkia tai mitä siellä ei ainakaan soisi tutkittavan. Yhteiskuntapolitiikka tekee mahdolliseksi kiinnostua yhteiskuntien kehityksen ohjailusta eli erilaisista sosiaalisen politiikoista, kuten palvelujärjestelmät, työpoliitiikka tai vaikkapa tasa-arvopolitiikka. Aivan yhtä lailla yhteiskuntapolitiikassa voi tarkastella sitä, millaiset ovat ihmisten elon ja toiminnan mahdollisuudet erilaisissa järjestelmissä.

Yhteiskuntapolitiikassa erikoistutaankin siihen, että ymmärretään yhteiskunnallisen elämän koko logiikka aina globaalin talouden ja uuden kansainvälisen työnjaon kysymyksistä ihmisten arkeen – siis siihen, miten ihmiset tekevät elostaan eletävää. Väliin – tai sekaan – mahtuu sellaisia teemoja kuin kansalliset hyvinvointipoliitikat, työmarkkinoiden muutokset, työn ja tuotannon muuttuvat muodot, ihmisten yhdessä eläminen,

hoiva, koulutus, ympäristö, migraatio ja erilaisten yhteiskunnallisten rajojen murros.

Lähden liikkeelle työn ja kodin rajan liikutuksista. Läntisissä, teollistuvissa yhteiskunnissa oli 1900-luvun jälkipuoliskolla vallalla niin sanottu fordistinen tuotantomalli. Malli perustuu kansalliselle massatuotannolle, ja talouden säätelymekanismit kanavoivat pääoman kasaantumisen yhteiskunnan hyvinvoinniksi, hyvinvointivaltioksi. Fordistisen paradigman teki mahdolliseksi idea kahdesta erillisestä elämän alueesta, joista toisessa tehtiin tuottavaa työtä ja toisessa uusintettiin työvoimaa, palauduttiin työn rasituksista, rentouduttiin ja kulutettiin. Kyseessä on siis jako työhön ja kotiin tai perheeseen – tai vastaavasti jako julkiseen ja yksityiseen. Tämä melko itseltään selvältä ja jopa luonnolliselta tuntuva jako ei tietysti aina ollut itsestäänselvyys, vaan se on muovattu ”itkun ja hammastenkiristyksen myötä tuhannessa teoreettisessa ja käytännöllisessä kiistassa”, kuten italialainen sosiologi Paolo Virno (2006) muotoilee ja väittää samalla, että liberaali ajattelu on turvautunut jakoon kesytetään väestön moninaisuuden, eli yhteiskuntapolitiikan historian termein: ottaakseen työväenkysymyksen haltuun.

Feministinen tutkimus on osoittanut (esim. Eräsaari, Julkunen & Silius 1995), että jako yhdistyy sukupuoleen monin tavoin. Työn ja julkisen alue assosioituu miesten toimiiin ja kodin ja yksityisen alue naisten touhuihin, vaikka sukupuolet tietysti käytännössä vierailevat toistensa alueilla. Naiset ovat peräti ”astuneet” työmarkkinoille, kuten sa-

nonta kuuluu ja ilmaisee sekä liikkeen suunnan että maailmojen välisen ideologisen erillisyyden. Tuottavaa työtä eli miesten työtä on pidetty varallisuutta ja taloudellista kasvua tuottavana, kun taas kodin piiriin liittyvä uusintava ja huolta pitävä työ on pitkään ollut palkatonta ja näkymättöntä. Toiveikkaasti on kuitenkin otaksuttu, että koti ja yksityisen alue toimisivat ilmaiseksi, jonkin salaperäisen logiikan mukaisesti, turvasatamana sydämettömien markkinoiden maailmassa.

Kukaan ei ole voinut välttää huomaamasta, vaikka olisi halunnutkin, että julkisen ja yksityisen rajan itsestäänselvyyks on alkanut rakoilla, ja voimme taas todistaa itkuja ja hammastenkiristystä. Pääministeri käy oikeutta siitä, onko hänellä yksityistä lainkaan, ja entinen ulkoministeri joutui eroamaan, koska ei ollut havainnut, että hän on aina töissä. Nämä poliittiset spehtaakkelelit ovat pieni osoitus laajemmasta muutoksesta, jossa kodin ja työn, yksityisen ja julkisen väliset rajat muotoutuvat uudestaan ja joka liittyy kehitykseen, jossa fordistinen tuotantomalli taipuu ja muotoillaan uudestaan.

Otetaan toinen arkinen esimerkki: Seminaarisani istuu joskus opiskelijoita, jotka pyytävät anteeksi sitä, että joutuvat pitämään kännykkäänsä auki. Kännyköitten auki pitäminen seminaarissa johtuu siitä, että heillä on lapsia päiväkodissa, ja päiväkodin henkilökunta haluaa, että lasten vanhemmat ovat aina kaiken varalta saavutettavissa. Jos nämä samat opiskelijavanhemmat, yleensä äidit, tekevät töitä vaikkapa jossain vuokratyöfirmassa, he pitävät kännykkäänsä auki myös kotonaan; tällä kertaa siksi, että olisivat työnantajan ja työnvuokraajan tavoitettavissa tarpeen tullen. He ovat siis aina vanhempia ja aina töissä. Kuuluisa työn ja perheen yhteensovittaminen ei tapahdu siten, että ollaan joko kotona tai töissä tai opiskelemassa, ja rajaa ylitetään noin kaksi kertaa vuorokaudessa, kuten fordistinen kuvaus olettaa – ja jolle myös suuri osa nykyisiä EU-politiikkoja rakentuu.

Uudessa mallissa rajaa ylitetään ja puhkotaan loputtomasti ja edestakaisin koko ajan. Arki on täynnä ohuita rajoja ja pakenevia viivoja.

Samoin on laita työn kanssa. Italialainen tutkija Cristina Morini (2007) väittää, että kun aiemmin sanottiin ”työ”, se yleensä viittasi johonkin ajallisesti ja paikallisesti rajattuun toimintaan. Nykyään työ sen sijaan on alkanut tarkoittaa kaikkea toimintaa. Muutkin kuin ministerit ja perheenäidit ovat aina töissä. Työn valuminen koko elämään liittyy ilmiöön, jonka monet tutkijat (esim. Haraway 1991; Adkins 2003) ovat nimenneet työmarkkinoiden feminisoitumiseksi eli naisellistumiseksi ja naisellistamiseksi, ja jota tutkimusryhmässäni kutsutaan työn kotityömaistymiseksi. Se tarkoittaa, että työolot, jotka ovat olleet tyypillisiä naisille, alkavat olla arkipäivää kaikkien keskuudessa. Toisin sanoen hauraat, epävarmat työsuhteet, työpaikkojen maantieteellinen liikkuvuus, työtehtävien pilkkoutuminen ja alhaiset palkat yleistyvät globaalisti. Naisellistaminen koskee myös työn sisältöä: tyypillinen tulevaisuuden työ edellyttää kykyä solmia sosiaalisia suhteita, hallita ja hyödyntää tunteitaan, olla kielellisesti harjaantunut. Lisäksi on erittäin hyvä, jos uusi työläinen hallitsee perinteiset perheenemännän hyveet: kyvyn pitää lankoja käsissä, hoitaa useita asioita yhtä aikaa ja koordinoita erilaiset ja erikestoiset toiminnot soljuvaksi tapahtumaketjuksi. Työn naisellistaminen viittaa myös siihen tilastolliseen tosiseikkaan, että globaalisti naiset tekevät enemmän palkkatyötä kuin ennen.

Työn ja kodin uudet rajat – tai rajattomuus – näyttäisivät siis piirtävän kuvan, jossa miesten ja naisten suhteet järjestyvät uudella tavalla. Muutoksessa on kyse paljosta muustakin kuin naisten tasa-arvopyrkimyksistä. Saskia Sassenin (1998) analyysin mukaan työn feminisoitumisen ja globalisaation kesken vallitsee systeeminen suhde: Tuotantorakenteet, joita ei voi siirtää halvempien työvoimakustannusten toivossa ulkomaille ja joiden täytyy siis operoida siellä, missä kysyntäkin on, käyttävät tyypillisesti naistyövoimaa.

maa. Tällaisia aloja ovat kauppa ja palvelut. Sellaiset tuotannon alat, jotka soveltuvat siirrettäviksi, ovat usein niin sanottuja miesaloja, ja ne voivat käyttää matalapalkkaista nais- tai miestyövoimaa vähemmän kehittyneissä maissa.

Käsitteet työn naisellistaminen tai työmarkkinoiden kotityömaistuminen kuvaavat ilmiön ja näyttävät, että sukupuoli ei suinkaan ole vähäpätöinen tekijä yhteiskunnan muutoksen ymmärtämisessä – päinvastoin: sukupuoli on ilmeisesti aivan olennainen osa uutta tuotantojärjestelmää. Jotkut tutkijat ovat jopa provokatiivisesti väittäneet, että naisten ruumiit – eli naisten kyky tehdä työtä ja synnyttää elämää – on tulevaisuuden öljykenttä (ks. *General Intellect* 2008).

Mutta sen ymmärtämiseksi, miten ihmiset – naiset ja miehet – voivat tehdä elämästään ja työstään elettävää, tarvitaan paitsi talouden ja työn, myös yhteiskuntapolitiittisen ohjauksen analyysi. Ensisilmäykseltä näyttää siltä, että uusi globaali talousjärjestys on heikentänyt kansallisvaltioiden roolia ja siten myös kansallisten yhteiskuntapolitiittisten järjestelmien mahdollisuutta ohjailta kansalaisten elämää ja tarjota heille jonkinlaista perusturvaa. Monet tutkijat – Suomessa esimerkiksi Raija Julkunen (2001) – ovat kuitenkin havainneet, että valtiot ovat itse asiassa olleet aktiivisia uuden talousjärjestelmän edistäjiä. Uudet hyvinvointipolitiikat sopeuttavat ihmisiä globaaliin talouteen, sujuvoittavat pääomien liikettä ja poistavat esteitä liikkuvuudelta. Tärkeää on tajuta, että jos valtiot eivät ole passiivisia sopeuttajia, vaan uudella logiikalla toimivia, aktiivisia yhteiskuntapolitiikan harjoittajia, on myös täysin mahdollista muuttaa yhteiskuntapolitiittisia käytäntöjä. Tämä näkökulma asettaa kyseenalaiseksi lammasmaisen määkimisen – tai pikemminkin mutisemisen – siihen tyyliin, että ”kilpailukyvyyn kasvattaminen vaatii tällaisia leikkauksia” tai että ”aluepolitiikka on tekohengitystä”.

Yhteiskuntapolitiikan muuttuvan roolin havaitsi jo 1970-luvulla ranskalainen filosofi Michel Fou-

cault (1998 & 2007) tutkiessaan uusliberalistisen talouspolitiikan juuria. Hän havaitsi, että uusliberalistinen talouspolitiikka ei suinkaan halua eroon valtiosta. Yritykset, markkinat ja työ eivät ole spontaaneja rikkauden tuottamisen voimia tai paikkoja, vaan hallinnon on luotava ne. Liberaali hallinnointi ei halua neutraloida valtion toimenpiteitä – se haluaa määrittää ne uudelleen. Valtio ei puutu markkinoiden toimintaan, vaan se puuttuu *olosuhteisiin*, markkinoiden edellytyksiin, niin sanottuihin ympäristötekijöihin: väestön hyvinvointiin, terveyteen ja aktiivisuuteen.

Näin uusliberaali talousajattelu päättyi elämänpolitiikkaan, joka ei suuntaudu, kuten perinteinen sosiaalipolitiikka tai hyvinvointipolitiikka, esimerkiksi palkkojen kasvattamiseen tulonsiirtojen kautta tai työajan lyhentämiseen, vaan se pyrkii ottamaan huolekseen työläisen elämäntilanteen kokonaisuuden. Stakesissa on esimerkiksi innovoitu ja jo pilotoitu äitiysneuvoloiden sijaan hyvinvointineuvoloita, joihin kaikki ”perheet” kutsutaan ja joissa heille tehdään kartoitus elämäntavoista ja sitten suunnitelma, kuinka he voivat parantaa elämäänsä, juoda ja tupakoida vähemmän ja olla kaiken kaikkiaan tulevaisuudessa parempia vanhempia. Perheiden huolet otetaan puheeksi ja muutetaan puuttumiseksi (Rimpelä 2007).

Hallinnointia ja yhteiskuntapolitiittista ohjailua on siis entisten lisäksi uusissa paikoissa. Samalla tavoin kuin työ, ohjailu on valunut osaksi arkea. Tämä tarkoittaa sitä, että arkipolitiikan tai vastarinnan mahdollisuuksia on myös joka puolella. Ihmiset tekevät elämästään elettävää monin tavoin, hakevat uusia yhdessä elämisen ja toimimisen muotoja ja tiloja. Itse olen ajatellut tutkia sitä seuraavaksi täällä, Pohjois-Karjalassa.

Globalisaatiotutkijoiden mukaan suurkaupungit ovat uuden taloudellisen järjestyksen kulmakiviä ja tarjoavat siksi linssin, jonka kautta voi ymmärtää maailmaa, sen menoa ja ihmisten elämää. On syntymässä uusi keskusten ja marginaalien

monimutkainen talousmaantiede, jossa strategiset resurssit keskittyvät business-alueille joihinkin urbaaneihin keskuksiin, kuten New York, Lontoo, Tokio, Pariisi, Zürich, Sydney, Los Angeles, Hong Kong ja niin edelleen. Nämä keskukset imevät ja tarvitsevat halpaa ja kaikkeen suostuvaista naisellistettua työvoimaa. Marginaalit taas menettävät ihmisiä ja elämää. Finanssitalouden rehottaminen ja teollisuustuotannon hiipuminen halkaisevat paitsi maapalloa, myös eri maita ja alueita kansallisvaltioiden sisällä.

Tähän uuteen jakoon Pohjois-Karjala tarjoaa toisenlaisen, mutta yhtä pätevän linssin. Pohjois-Karjala sijaitsee Euroopan suurimman elintaso-kuilun paremmalla puolella. Se on muuttotappioaluetta, jossa asuminen keskittyy Joensuun alueelle. Väestö ikääntyy, ja koulutetuilla nuorilla on taipumusta muuttaa pois. Voisi luulla, että mikään ei voi olla kauempana globaaleista suurkaupungeista, mutta asia on aivan toisin: metropolit ja Pohjois-Karjala ovat molemmat osia uutta talousjärjestystä, jossa ihmisten arki ja sitä jäsentävät rajat muuttavat muotoaan ja pakenevat silloinkin kun niitä kaipaisi.

Sikspä voin hakea ponnahduslautaa metropoleja koskevista tutkimuksesta. Madridilainen naisryhmä *Precarias a la deriva* halusi saada tietoa siitä, millaista on elää tilanteessa, jossa "kiihtyviä työmarkkinavaatimuksia kohdistetaan elämään, joka kieppuu työn ja ei-työn pyörteessä ja joutuu palkkatyön logiikan vangiksi". Raportissaan Hoivaajien kapina (2008) ryhmä määrittelee tehtäväkseen seuraavaa:

"Nyt meidän on pyrittävä ymmärtämään, ottamaan selvää siitä, mikä on meidän roolimme työntekijöinä. Työ on levinnyt kaikkialle, sillä on lukuisia muotoja ja tiloja ja sen sisään muodostuu ääretön määrä erilaisia yksilöllisiä ja subjektiivisia todellisuuksia. Yleisesti ottaen kertomus on tällainen, mutta omat kertomuksemme muodostuvat samassa kontekstissa: vaihtelu, epävarmuus ja ennakoimattomuus

pakottavat meidät olemaan joustavia, ailah-televaisia, käytökseltämme ja asenteiltamme äkkipikaisia, mutta myös kykeneviä toimimaan salamannopeasti. Tämä tekee meistä helposti mukautettavia, mutta sen ansiosta kykenemme myös tulemaan toimeen ja taistelemaan. Kysymys kuuluu: kuinka pitkään?"

Menetelmäkseen ryhmä valitsi haastattelut, keskustelut, henkilökohtaiset tarinat ja teoreettiset esseet. Suuri osa aineistosta on hankittu kävellessä, ajajien ympäri Madridia, pysäyttellen ihmisiä ja kysyen, mistä he tulevat, mitä ajattelevat elämästään, millaisia kokemuksia heillä on olosuhteistaan ja minne he ovat menossa.

Haluan tehdä jotain samanlaista Pohjois-Karjalasta katsottuna. Aion koota ryhmän, jossa tutkitaan, millaista on elää ja tehdä työtä alueella, jossa on melkein kaksi ei-työllistä jokaista työllistä kohden, jonka työpaikoista kaksi kolmannesta on palvelualoilla – mutta jonka alkutuotannon painoarvo on edelleen suuri. Toivon, että ryhmä keksii erilaisia pohjoiskarjalaisia tapoja hankkia aineistoa. Torilla tapaaminen on tietysti hyvä lähtökohta, mutta myös Suomen suurin marketti ja Joensuuta ympäröivät pastellitalopellot tarjoavat tutkimusmateriaalia – puhumattakaan maahanmuuttajien poluista ja kaikenlaisista rajaseuduista.

Ajattelen madridilaisten tavoin, että nykytodellisuus asuu meissä ja rakentaa meitä; se on maisema, joka määrittelee meidät. Silloin jokainen kertomus, muistelu ja havainto ovat aikalaistodistuksia yhteiskunnallisesta tilanteesta ja valtiollisen ohjauksen roolista. Ihmisten havainnot arkitodellisuudesta ovat uudessa järjestyksessä aivan yhtä suuria asioista kuin talous ja kansainväliset konfliktit. Näitä havaintoja ja kertomuksia haluan kerätä ja yhdistää ne teoreettisempiin talouden ja hallinnan analyysiin.

Haluan myös kuulla, millaisia tulevaisuuksia ihmiset itselleen kuvittelevat, sillä vain sellaisen

voi kuvitella, mikä on mahdollista. Ja se mikä on mahdollista, on myös mahdollisen uuden arkipolitiikan tanner:

Ja tämän on toverini yhteiskuntapolitiikka tehnyt mahdolliseksi. Mutta koska se ei ole elävä olento, tarvitsen kollektiivia jos toistakin. Sekin on mahdollista.

Viitteet

¹ Virkaanastujaisesityelmä 13.5.2008 Joensuun yliopistossa

Kirjallisuus

Adkins, Lisa (2003) Reflexivity: Freedom or Habit of Gender? *Theory, Culture & Society* 10(6), 21–42.

Eräsaari, Leena, Raija Julkunen & Harriet Silius (1995) *Naiset yksityisen ja julkisen rajalla*. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, Michel (1998) *Tiedontahto. Seksuaalisuuden historia, osa I*. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, Michel (2007) *Security, Territory, Population. Lectures at the Collège de France 1977–78.*, Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave.

Foucault, Michel (2008) *The Birth of Biopolitics. Lectures at the Collège de France 1978–1979.* Basingstoke, Hampshire & New York: Palgrave.

Haraway, Donna (1991) *Cimians, Cyborgs and Women. The Re-invention of Nature*. New York: Routledge.

General Intellect (2008) *Vasemmisto etsii työtä*. Helsinki: Like.

Julkunen, Raija (2001) *Suunnanmuutos. 1990-luvun sosiaalipoliittinen reformi Suomessa*. Tampere: Vastapaino.

Morini, Cristina (2007) *The Feminization of Labour in Cognitive Capitalism*. *Feminist Review* 87, 40–59.

Precarias a la Deriva (2008) *Hoivaajien kapina – tutkimusmatkoja prekaarisuuteen*. Helsinki: Like.

Rimpelä, Matti (2007) *Hyvinvointineuvola lapsiperheiden tukena: ideasta toteutukseen*. https://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/84D6E4FF-7522-4B5C-B5FA-2A74E7FC8087/0/Hyvinvointineuvola_lapsiperheidentukena_final.pdf

Sassen, Saskia (1998) *Globalization and its discontents. Essays on the New Mobility of People and Money*. New York: New Press.

Virno, Paolo (2006) *Väen kielioppi*. Helsinki: Tutkija-liitto.